

КҮЧЫКЫН ЮЖО АВТОРНА НЕРГЕН

Александр СЕЛИН (Селедкин Александр Васильевич) 1937 ий 23 апрельыште Волжский районысо Портанур ялеш шочын. Н.К.Крупская лумеш Марий пединститутым тунем лектын. Ял клубымат вуйлатен, армий радамыштат кум ий пужвудым йоктарен, шочмо верысе райгазет редакций пашаенат лийын, "Марий коммуна" (кызыт "Марий Эл") газетыштат тыршен, книга савыктышышат редактор сомылым шуктен, писатель ушемыште правлений вуйлатышын алмаштышыжланат шоген. Кызыт "Ончыко" журнал редакцийыште отдел редактор лийын ышта.

А.Селин — вич книган авторжо. Н.Игнатьевын "Савик" романжым олыкмарлашке кусарен. 1981 ий гыч — Россий писатель ушем член. Марий Эл культурын заслуженный пашаенже.

Йошкар-Олаште ила.

АЛЕКСАНДРОВ-АРСАК Александр Александрович

1938 ий 11 декабрьыште Волжский районысо Шайрамбал ялеш шочын. Н.К.Крупская лумеш Марий пединститутым пытарен. Совет Армий радамыште лийын. Латшым ий наре шочмо кундемысе шқоллаште йоча-влакым тунныктен. Марий радиошто, книга савыктышыште, "Марий коммуна" газет редакцийыште тыршен. Кызыт "Ончыко" журналын отдел редакторжо. Россий писатель ушем член.

А.Александров-Арсак — ныл книган да ятыр муро текстын авторжо. Критик, публицист семынат палыме. Пытартыш жапыште "Ончыко" журналыште лекше "Роза" ден "Каче тан" повестьлажым лудшо-влак кумылын вашлийыныт.

Йошкар-Олаште ила.

Роман кузе шочын, але Интервью олмеш авторын вашмутшо

Глинка ма ала вес кугу композитор тыге манын: музыкым калык воза, ме тудлан аранжировкым веле ыштена. Тыгак мыят каласаш тоштам: романым илыш воза, ме тудым, ужын, умылен, кагазыш тына кусарена. Мыйын умылымашемжак тугай: писатель шке жапысе илышым возен кодынаш, вара угыч толшо тукым, тудым лудын, каласыже: тебыс нуно могай айыныт, тебыс кузе иленит...

"Юмын капка ончылао" манинам. Тыгай лум вара веле шочо, "Агур" романлан тунгалтышым, прологым, возысем годым. Ончычшо прологлан тыгай вуймутым пуышым, вара ушыш пурыш: а вет мемнан чыла илышнажат Юмын капка ончылао эрта, тудын шинча ужмаштыже. Арам огыл дыр калык "Юмо чыла ужеш" манын ойла.

Ончыч "Агур" роман возалте, пельже 1983 ийыште, вес пельже ик тылазе жапыште 1987 ийыште. Чылажат тушеч тунгале. Чодыра гыч пуым ямдылен толыны ыле: мый вате дене, ваштареш пошкудо — ватак-марияк да вес шкет удырамаш. Тудын марийже чодыраш коштшашлык огыл, кап-кыл тазалыкше начар, суртышто чыве пукшаш веле йора. Кечыгут телым почмо рузмыште укшерым эрыктенна, киен кодшо мучашлам погкаленна да ындыжат иктаж вич менте наре кужытым йолын портылына. Чодыра туреш, яла коймашеш, каналташ шичмеке, саде шкет шкаланже нуым ямдылыше удырамашет каласен колтыш: "Молаи йорыш илымем? Молаи йорыш вич шочшым ончен куштымем? Кум эргымлан кум суйан дене удырым налын пуышым, кумытынат кум веке дектын кайышт, кок удыремым марлан луктын колтышым... Умырешем шкетын чодырам руэм, умырешем мылам орланаи" мане да шортын колтыш.

Тиде шомак мыйын чонышкем логале. Тиде илалше ет — война годсо удыр — наряд дене сар годым чодырамаат руэн коштын, Иваново олашкат, шуртым шудырымö верышке, кучен колтеныт, сар деч вара, "айда-йора" манын, сусырак порьенлан марлан лектын гын, чодыра паша гай нелырак сомыжо эре шке умбакше логалын. Адакшым илышнажат тунам чот тургыжландарыше ыле: ял цытен, катыкемын толын. Мый шке шинчам дене сар деч вара ял-влакын тузланен кушмыштым ужынам, ынде шке шинчам денак тудын пытымыжым ончен коштам. Кресаньыкын пурымашыже, ял калыкын орланен илымыже — тебе мо мыйым тургыжландарен. Ужынам вет, умлаенам: чыла

титакше партийный вуйлатымаште, командно-административный системыште. Колхоз вуйлатыше — райком аппарат — обком партий да Москва, ЦК-н кидше. Теве могай системе. Тиде радамыште вуйлатыше могай, калык илыш тугай лиеш. Осал кид йымалне калык орлана, мерча. Теве мом мый ужынам да, чытен кертде, кагазышке луктын пыштенам. Тыге илаш ок лий маньн, мый ик шўлаалтыш дене манме гай, чыла көргө йўлымем возен пыштышым — пел роман лие да лыпланышым. Умбакыже, конешне, ручкам кудаалтышым. Мыйын возымем иктаж-кө ужын лудеш гын, мыйым тунамак тюрьмаш петырен шындат ыле, ала Чавайнмытла дўен пуштыт: вет мый совет системым титаклаenam, партийно-хозяйственный аппаратым вурсенам.

Вара, кок ий гыч, колам: Михаил Горбачев чумыр совет калыклан каласкала: умбакыже тыге илаш ок лий, айста перестройкым ыштена. Мый семынем воштылаам: чыла мыйын шомакем ойла вет кереметешыже, пуйто мыйын возымем лудын да ынде ушыжо пурен. Пашаже, мутат уке, мый да Горбачевышто огыл, ме, чумыр калык, шижынна: илышнаам ваштааташ кўлеш. Мый, ялысе тыглай ен, да ЦК вуйлатыше ик шомакымак ойлена гын, илышнаже, чынак, тетла чыташ лийдыме улмаш.

Вара-вараже пале лие — гласность тольо, ынде совет системе нергенат йўкын ойлаш лийын, да мый романем возен пытарышым, Крымыште, писатель пёртыш ик тылзе нарылан мийымекем.

Но... ик вечынже, ынде вараш кодынам — Горбачев чыла мыйын шонимем луктын калясен, вес вечынже, писатель ушемыште рукописем лончылымышт годым, йолташ-влак маньыч: пеш нелын возымо, публицистике чот темда. Конешне, көргө чон йўлымемже чылажат герой-влакын шомакышкышт вончен, нуно эреак шке чон йёсыштым ойленыт гын, шомакышт политикиш савырнен, илышышт, тачысе кечышт — чылажат политике лийын. А тиде куштыгао огыл, тиде ўдыр-каче кокла шомак огыл, вате-марий еш тургым огыл. Очынн, чынак, лудшо еным кугу напряженийыште кучен. Сандене тунам мыйын возымем ыш кай, тёрлаш канашышт.

Идалык гыч, романем "тёрлаш" шонен, адакат Крымыш кайышым. Угыч лудаш шинчым, мучаш марте окен лектым... ик шомакымат ваштаалтен але луктын шуэн шым керт: чыла чын возымо, тыге кўлеш..

Тевыс ынде латкум ий тудо мыйын ўстелыштем кия, эше нигушан савыктаалтын огыл. Чын, "Марий коммуна" газет "Ялыш ойго возын" лўман ик ужашым лу ий ончычак савыктен ыле. Кызыт мый иктым

гына ыштен кертм: герой-влакын ылышыштым кумданрак ончыкташ шартыш глава-влакым пурташ, а ваштаалаш нимом ок лий.

Михаил Шолохов "Тихий Дон" романым возаш шичмыж годым ончыч донской казак-влакын совет власть ваштареш тарватyme восстанийыштым гына ончыкташ шонен, ылышыште чынжымак лийше Котляров, Штокманмытым казак-влакын казнитлым суретым кумданрак почнеже улмаш. Вара-вараже шонен шуын: Донысо казак-влакын ондаксе патриархальный ылышыштымат возаш кўлын, тунам иже восстанийын молан лийын кертме амалже рашемян. Тыге тыглай роман кугу эпопейыш кумданеш.

Тыге мыйынат ушеш пурен, "Агур" романысе тўн героемын йоча годсо жапшым, ача-аяжын ылышыштым ончыкташ кумыланым. А тыште вес проблеме, еш ылыш тўрсыр мыйым тургыжландарен. Да вет тидлан амалжат лийын: самырыкем годымак возымо да мучашлен шуктыдымо повестем киен. А тиде витлымше-кудлымшо ийласе ылыш, аач тўн героемын йоча жапше. Но тудым мый ынде шарнымаш гоч велеле палем, чылажат таче ужмо чевер ўжара гай огул, а мўндыр ўжака волгыдо гай гына койын. Сандене икымше верыш шогаалше книгамын лўмжат тудак лисш — "ўжака". Конешне, саде повестьлан нааме ылышыште чынжымак лийше еш ылыш историй чыла тудак кодын, а возаш угыч кўлын, тачысе йылмем дене.

Тыгеракын, "Юмын капка ончылаш", мыйын шкемын ужын-ынглен коштмо витлымше-кудлымшо да шымалымше-кандашлымше ийласе марий ял ылыш, Япкар Микалын да тудын эргыже Ванюшын пўрымашышт тачысе лудшо ончык пыштаалеш...

А.АЛЕКСАНДРОВ-АРСАК.

Ончыко. - 1999. - № 4.